Accountant, spreek je uit over de kasstromen!

Het kasstroomoverzicht hoort in de controleverklaring

Gert-Peter den Hollander

De AFM constateert diverse tekortkomingen in kasstroomoverzichten in haar kritische rapport van 11 juli 2013 over jaarrekeningcontroles van NBA-kantoren. Dat is spijtig, want hoewel het kasstroomoverzicht niet wordt genoemd in Titel 9, is het volgens de RJ een verplicht onderdeel van de jaarrekening. Niet alleen de controlewerkzaamheden van de accountant ten aanzien van dit onderdeel verdienen aanscherping, maar ook de rapportering erover. Zo wordt er in de controleverklaring bij een Titel 9-jaarrekening (meestal) met geen woord gerept over het kasstroomoverzicht, laat staan dat de accountant er een oordeel over uitspreekt. Dat zijn twee gemiste kansen. NV COS 700 biedt de accountant alle ruimte om goed te rapporteren over het kasstroomoverzicht, maar die ruimte wordt in de voorbeeldverklaringen van de NBA niet benut.

De ambivalente positie van het kasstroomoverzicht ontstond in 2003, bij de verankering van de Europese IAS-verordening in Titel 9. De wetgever heeft toen expliciet aangegeven: 'De mogelijkheid om het kasstroomoverzicht als standaardoverzicht en de omschrijving (in art. 361 lid 1, GPdH) van de elementen van de jaarrekening op te nemen, wordt niet benut. De verplichte opstelling van een kasstroomoverzicht zou onnodige administratieve lasten meebrengen.'[1] Voor kleine rechtspersonen kan ik me iets voorstellen bij dit argument, maar voor (middel)grote rechtspersonen vraag ik me af of dat steekhoudt.

Dat heeft de wetgever er toen niet van weerhouden om (o.a.) verplicht te stellen dat de rechtspersoon in het jaarverslag aandacht besteedt aan de kasstroomrisico's (art. 391 lid 3) die de rechtspersoon heeft gelopen. De extra administratieve lasten die hiermee gemoeid zijn werden volgens de Memorie van toelichting[2] niet als bezwaarlijk gezien.

In 2008 bevestigde de minister van Justitie zijn standpunt over het kasstroomoverzicht nog eens nadrukkelijk in de Nota naar aanleiding van het verslag ter gelegenheid van de invoering van EG Richtlijn 2006/46: 'Wat betreft het kasstroomoverzicht kan hier worden opgemerkt dat er geen in de wet neergelegde verplichting bestaat tot het opnemen van een kasstroomoverzicht in de jaarrekening. Het kasstroomoverzicht is wel een algemeen geaccepteerd onderdeel van de jaarrekening en als zodanig opgenomen in de richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving. Aldus is het ontbreken van het kasstroomoverzicht geen overtreding van de jaarrekeningwetgeving zoals neergelegd in Titel 9 van Boek 2 BW.'[3]

Kwaliteitsverbetering accountantsberoep

Een professioneel-kritische accountant moet streven naar continue verbetering van zijn dienstverlening, inclusief de rapportering daarover; een belangrijke voorwaarde voor een toekomstbestendig accountantsberoep. Volgens de auteur van dit artikel beperken accountants zich vaak tot wat de wetten en controlestandaarden voorschrijven. Veel meer doen dan dat is niet de gebruikelijke modus. Het maatschappelijk verkeer accepteert het ondertussen niet meer dat accountants hun taak zo invullen. Dit legt bij accountants druk neer om soms meer te rapporteren dan de wet concreet van hen eist. Een onderwerp als 'kasstromen' leent zich daar uitstekend voor. Het kasstroomoverzicht geeft immers additionele informatie over de levensvatbaarheid van de gecontroleerde onderneming.

Richtlijnen

De stellige uitspraak van de RJ in alinea 104 van Richtlijn 360 'Het kasstroomoverzicht' zorgt voor een verplichting voor rechtspersonen die verder gaat dan wat Titel 9 eist. Op zich geldt dat natuurlijk voor veel richtlijnen van de RJ, maar met betrekking tot het kasstroomoverzicht is er toch sprake van een bijzondere situatie. De wetgever heeft zich hier namelijk expliciet (en met redenen omkleed) op het standpunt gesteld dat dat overzicht geen verplicht onderdeel van de jaarrekening is. Met haar stellige uitspraak gaat de RJ eigenlijk lijnrecht tegen het standpunt van de wetgever in. Het lijkt me ongewenst dat een (secundaire) regelgever als de RJ stellige uitspraken doet die indruisen tegen de letter en de geest van de wet. Hooguit zou de RJ kunnen *aanbevelen* dat rechtspersonen een kasstroomoverzicht in de jaarrekening opnemen.

Onderdelen jaarrekening

Alinea 23c van NV COS 700 schrijft voor dat de inleidende paragraaf in de controleverklaring de titel van *alle* (curs. GPdH) overzichten vermeldt die gezamenlijk de financiële overzichten vormen. Als het kasstroomoverzicht een primair overzicht van een Titel 9-jaarrekening vormt, dan moet het kasstroomoverzicht dus op grond van NV COS 700 in de inleidende paragraaf worden vermeld.

Uit voorbeeldverklaring 1.1E[4] (bij een Titel 9-jaarrekening) van de NBA zou echter een andere conclusie getrokken kunnen worden. In de voorbeeldtekst staat: 'Deze jaarrekening bestaat uit de geconsolideerde en enkelvoudige balans per 31 december 201X en de geconsolideerde en enkelvoudige winst-en-verliesrekening over 201X met de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.' Daar is de volgende noot aan toegevoegd: 'Opsomming componenten van de jaarrekening laten aansluiten op de eisen die het stelsel van financiële verslaggeving daaraan stelt en de keuzes die daarbinnen door de entiteit zijn gemaakt.' Deze noot maakt geen deel uit van de voorbeeldverklaringen bij de Engelstalige tekst van International Standard on Auditing 700, en is kennelijk door de NBA toegevoegd ter verduidelijking van de voorbeeldverklaring. Maar of daar in dit geval sprake van is? Omdat Titel 9 het stelsel van financiële verslaggeving is, is een kasstroomoverzicht dus niet verplicht. Maar wat als de rechtspersoon een kasstroomoverzicht als primair overzicht in de jaarrekening heeft opgenomen? In dat geval voldoet voorbeeldverklaring 1.1E niet aan alinea 23c van NV COS 700.

> 'De Raad voor de Jaarverslaggeving zou hooguit kunnen *aanbevelen* dat rechtspersonen een kasstroomoverzicht in de jaarrekening opnemen.'

Oordeel accountant

In de oordeelparagraaf van een controleverklaring bij een Titel 9-jaarrekening wordt niet gerefereerd aan kasstromen. Dat is ook niet voorgeschreven door art. 393, maar art. 393 schrijft evenmin voor dat er een oordeel moet worden uitgesproken over vermogen en resultaat. Voor gebruikers van de jaarrekening voegt het wel iets toe als de accountant een oordeel uitspreekt over de kasstromen. Daarnaast is het niet consistent om in de oordeelparagraaf van een jaarrekening met een kasstroomoverzicht als primair overzicht wel een oordeel uit te spreken over vermogen en resultaat (zoals dit blijkt uit de balans en winst-en-verliesrekening), maar niets te zeggen over kasstromen (zoals die blijken uit het kasstroomoverzicht). In controleverklaringen bij IFRS-jaarrekeningen wordt wel een oordeel uitgesproken over de kasstromen.

Toegegeven, omdat Titel 9 (afgezien van art. 391) niets zegt over kasstromen, lijkt het misschien opportunistisch om te zeggen dat de jaarrekening 'een getrouw beeld geeft van de grootte en samenstelling van de kasstromen in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW'. Aan de andere kant is de RJ (kennelijk) van mening dat een jaarrekening zonder kasstroomoverzicht niet het door art. 362 lid 1 vereiste inzicht geeft.
Dit impliceert dat een jaarrekening met kasstroomoverzicht dus wél het vereiste inzicht geeft, en er door de accountant prima een oordeel over de kasstromen kan worden uitgesproken, onder verwijzing naar Titel 9 Boek 2 BW. Door Richtlijn 360 van de RJ te beschouwen als nadere invulling van Titel 9 (zoals de facto ook voor de overige richtlijnen van de RJ het geval is[5]), bestaat er in de praktijk geen onduidelijkheid over de norm die de accountant heeft gehanteerd bij het formuleren van zijn oordeel over de kasstromen.

Bevindingen AFM

De AFM heeft zich in haar kritische rapport van 11 juli 2013, over jaarrekeningcontroles die NBA-kantoren hebben uitgevoerd, ook uitgesproken over het kasstroomoverzicht. De toezichthouder heeft jaarrekeningen zonder kasstroomoverzicht als onvoldoende aangemerkt. Op grond van de wetsgeschiedenis van art. 361 lid 1 is dat volgens mij een on-

houdbaar standpunt.[6] Dat daargelaten geven de bevindingen van de AFM met betrekking tot het kasstroomoverzicht (in 78 geselecteerde jaarrekeningen) weinig reden tot juichen:

- in 20 jaarrekeningen ontbreekt het kasstroomoverzicht;
- cijfers van het voorgaande boekjaar ontbreken (17%);
- posten die geen betrekking hebben op kasstromen zijn opgenomen in de investerings- en financieringskasstromen (35%);
- geen aansluiting tussen het kasstroomoverzicht en de balans in de jaarrekening voor wat betreft de mutatie in de liquide middelen (33%);
- in zestien van de achttien gevallen waarbij sprake is van koersverschillen, zijn deze verwerkt in de operationele kasstroom, in plaats van een aparte post te laten zien in de mutatie van de liquide middelen volgens de balans.

Wellicht dat de bevindingen van de AFM minder schokkend zouden zijn geweest als accountants in hun controleverklaring een expliciet oordeel over de kasstromen hadden moeten opnemen.

De wetgever kan zich afvragen of de bevindingen van de AFM geen aanleiding zouden moeten zijn om voor (middel) grote rechtspersonen een kasstroomoverzicht verplicht te stellen.

Conclusie

Het kasstroomoverzicht is een lastig onderdeel van een Titel 9-jaarrekening: de wet kent het niet, de NBA noemt het niet, accountants zeggen er niets over en de AFM ziet veel tekortkomingen. Accountants kunnen het maatschappelijk verkeer goed informeren over hun conclusies ten aanzien van het kasstroomoverzicht. Daar hoeft ook niet veel voor te veranderen: de NBA vermeldt in de voorbeeldverklaringen het kasstroomoverzicht als onderdeel van de jaarrekening (indien dat overzicht daar deel van uitmaakt) en voegt de kasstromen toe aan de oordeelparagraaf. Accountants kunnen op hun beurt een meer professioneel-kritische instelling demonstreren bij de controle van het kasstroomoverzicht.

> ‘Het kasstroomoverzicht is een lastig onderdeel van een Titel 9-jaarrekening: de wet kent het niet, de NBA noemt het niet, accountants zeggen er niets over en de AFM ziet veel tekortkomingen.’

Zolang de wetgever bij zijn huidige standpunt blijft over het kasstroomoverzicht, doet de RJ er goed aan om haar stellige uitspraken over het kasstroomoverzicht te vervangen door aanbevelingen. Wellicht dat een veelvuldige (en correcte) toepassing van het kasstroomoverzicht in de praktijk de wetgever in de toekomst zal stimuleren om het kasstroomoverzicht verplicht te stellen voor (middel)grote ondernemingen.

Ongeacht de opstelling van de wetgever neemt de relevantie van de controleverklaring toe als de accountant het kasstroomoverzicht vermeldt en een oordeel over de kasstromen uitspreekt. An

G.-P. den Hollander RA is directeur van Everest Advies en geeft onafhankelijk advies over verslaggevings- en controlevraagstukken aan ondernemingen en accountantskantoren.

Noten

1. Tweede Kamer, vergaderjaar 2003–2004, 29 737, nr. 3, p. 12.
2. Tweede Kamer, vergaderjaar 2003–2004, 29 737, nr. 3, p. 15.
3. Tweede Kamer, vergaderjaar 2008–2009, 31 508, nr. 6, p. 4.
4. Handleiding Regelgeving Accountancy deel 3, Voorbeeldteksten, versie 15 augustus 2014, paginanummer 182-185.
5. Niet voor niets wordt in onderdeel 1 van sectie II van de voorbeeldteksten van de NBA nergens gerefereerd aan de Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving.
6. Zie noot 1 en noot 3.